

А.Й. Француз
*Герой України, заслужений юрист України,
доктор юридичних наук, професор,
завідуючий кафедрою державно-правових дисциплін,
Університет економіки та права «КРОК»*

В.С. Половинко
*аспірантка,
Університет економіки та права «КРОК»*

Роль громадянського суспільства у протидії корупції

У статті комплексно досліджується роль громадянського суспільства у виявленні, запобіганні та протидії корупції та запропоновано певні заходи, завдяки яким можна посилити участь громадян у сфері боротьби з корупцією.

Ключові слова: корупція, запобігання, протидія, громадяни, суспільство.

А.И. Француз
*Герой Украины, заслуженный юрист Украины,
доктор юридических наук, профессор,
заведующий кафедрой государственно-правовых дисциплин,
Университет экономики и права «КРОК»*

В.С. Половинко
*аспирантка,
Университет экономики и права «КРОК»*

Роль гражданского общества в противодействии коррупции

В статье комплексно исследуется роль гражданского общества в выявлении, предупреждении и противодействии коррупции и предложены определенные меры, благодаря которым можно усилить участие граждан в сфере борьбы с коррупцией.

Ключевые слова: коррупция, предупреждение, противодействие, граждане, общество.

A. Frantsuz
*Hero of Ukraine, honored lawyer of Ukraine,
doctor of law, professor,
head of the department of state and legal disciplines
“KROK” University*

V. Polovynko
*postgraduate,
“KROK” University*

The role of civil society in combating corruption

The article examines the complex role of civil society in identifying, preventing and comba-

ting corruption and proposed some measures to help enhance citizen participation in the fight against corruption.

Keywords: *corruption, prevention, combating, citizens, society.*

Постановка проблеми

На підставі аналізу ролі громадянського суспільства у протидії корупції можна зробити висновок, що низка питань щодо взаємодії держави і громадян потребує вивчення та дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Дослідженню ролі громадянського суспільства у протидії корупції присвячено досить велику кількість наукових праць. Зазначена проблематика була об'єктом досліджень фахівців-правознавців, а саме: А. Француза, М. Мельника, О. Костенка, Я. Боренько та ін.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Окремої уваги потребує питання про посилення участі та ролі громадянського суспільства, яка полягає у впливі на виявлення та запобігання корупції в державі завдяки залученню громадян до обговорення антикорупційних ініціатив та проведення освітніх заходів.

Формулювання цілей статті

Метою даної статті є комплексне дослідження ролі громадянського суспільства у сфері протидії корупції та її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження

Аналізуючи становлення правової, реформованої, суверенної держави України, нині дедалі частіше вживається слово «корупція». Але що є точним визначенням корупції? Чи є це зловживання службовим становищем? Або це відсутність законів, які передбачають покарання і запобігають йому? Чи означає це відсутність дотримання законів або відсутність правосуддя в цілому?

Сучасними вченими наводиться чимало різноманітних визначень поняття корупції, що в результаті призводить до неправиль-

них висновків у дослідженнях з корупційної тематики. Наведемо деякі з них. На думку С.В. Невмержицького і М.І. Камлика, корупція – це «соціально-політичне явище, змістом якого є обумовлена політичними, економічними, соціальними і психологічними факторами система негативних поглядів, переконань, настанов і діянь окремих громадян, посадових осіб владних інститутів, державних і недержавних організацій, політичних партій, громадських організацій, спрямованих на задоволення особистих корисливих, групових або корпоративних інтересів шляхом підкупу, хабарництва, зловживання владою, надання пільг і переваг усупереч суспільним інтересам» [2, с. 34].

Мельник М. І. доводить, що в загальному вигляді корупція – це «соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопорушень, у тому числі тих, які створюють умови для вчинення корупційних діянь» [4, с. 116].

Тим не менше є багато законів, статутів та постанов, які повинні запобігати зловживанню службовим становищем в особистих цілях. В цьому і полягає проблема: існує також безліч законів, що мають регулювати відносини між громадянами та державними установами, які створюють як сприятливі умови для запобігання і протидії корупції.

Зокрема, подвійні стандарти і непослідовність багатьох законів забезпечують державному службовцю умови, щоб уникнути юридичної відповідальності. В деяких випадках закони дозволяють прийняття рішень, спрямованих на задоволення потреб маргінальних верств суспільства. Дехто називає це «позитивною

стороною корупції». Це, своєю чергою, створює культуру терпимості до корупції серед звичайних громадян; як спосіб забезпечення потреби задовольняються, хоча й незаконним шляхом або іншим чином.

Корупція в кінцевому рахунку пов'язана з державними установами, які, як часто стверджується, принижують роль інших державних секторів, тобто громадянського суспільства, приватного сектора і засобів масової інформації. Проте ці сектори також страждають від корупції.

У Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією, ратифікованій Законом України від 16 березня 2005 р. № 2476-IV, корупцію визначено як прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабар, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи [7, с. 266].

Слід зазначити, що корупція пронизує все суспільство. Досить часто її пов'язують з відсутністю політичної волі та використанням чиновниками службових повноважень, що, своєю чергою, впливає на результат розвитку громадянського суспільства.

Крім того, зусилля держави, вжиті у відповідь на невдоволення громадян, були викликані думкою про те, як боротися з корінними причинами корупції. В результаті були внесені поправки до законів та нормативних актів, прийнято 14 жовтня 2014 року Закон України «Про запобігання корупції» [6, с. 2056].

Щоправда, на практиці ці зусилля не підвищили продуктивності, не мінімізували рівень корупції в державі, не зростає довіра громадян до державних установ. Більшість вважає, що це було пов'язане з відсутністю залучення громадськості до процесу, спрямованого на виявлення корінних причин корупції та їхнє вирішення. Це негативно вплинуло на довіру українських громадян, які вже зневірилися у боротьбі з корупцією.

Тому необхідно прийняти інші механізми і підхід до боротьби з корупцією, а саме – посилити роль суспільства і громадських організацій, які всебічно і щиро прагнуть раціоналізувати «залучення громадян» на всіх етапах і стадіях цього процесу. Звичайні громадяни повинні зробити свій внесок у процес виявлення та запобігання корупції. Їхні думки мають не лише чути, а поважати і використовувати в роботі.

Для протидії корупції особливо важливим є забезпечення реального втілення концепції правової держави, що передбачає рівність усіх перед законом. Зокрема зведення до мінімуму юридичних і фактичних імунітетів. У суспільстві реалізується ідея правозаконності – гуманістичного права, що покликане реалізовувати свою владу, керувати суспільством [5, с. 167].

Основною проблемою є спосіб залучення громадян. У зв'язку з цим, громадські організації повинні відігравати важливу роль у державі. Вони мають прагнути до підвищення своєї продуктивності, а також забезпечити можливість бути почутими державою.

Слід погодитися з О.М. Костенко, що відсутність у громадян належної соціальної (політичної, економічної, правової, моральної) культури робить їх інструментом для використання політичними маргіналами у власних цілях. Це і є причиною корупційної активності «верхів». Неналежний рівень соціальної культури громадян спричиняє корупційну активність і в «низах» [3, с. 51].

Засоби масової інформації можуть відігравати важливу роль, щоб пролити світло на зусилля громадянського суспільства, спрямовані на взаємодію громадян з державою. З метою забезпечення прозорості та відкритості державних органів варто проводити спеціальні тренінги, «круглі столи» тощо.

Слід звернути увагу на те, що водночас спостерігається зростаюча кількість громадських ініціатив (формальних і неформальних), які охоплюють незначне коло осіб і почасти інспіровані самою

олігархією для створення, з одного боку, видимості правової та демократичної держави, а з іншого – ситуації, аби потенційно активні громадяни «чимось-таки зайнялися» і не заважали реалізовувати абсолютну політичну владу. Саме у 1990–1991 рр. в Україні відбувалися процеси групової активності, які стали проявом активізації громадянського суспільства. Першими політичними групами, які брали участь у процесі і трансформувалися у партії, були, безсумнівно, ті, що входили до Демократичного блоку і сформували у Верховній Раді УРСР опозиційну групу «Народна рада». Опозиція в тодішньому квазі парламенті володіла належною підтримкою груп ззовні. Це проявилось в діяльності студентських і екологічних організацій та незалежних профспілок. Ці групи мали анонімний характер – вони мали потенційну змогу увірватись у політичну систему і проголосити свої вимоги, проте через низьку структурну і функціональну здатність не були в змозі інструменталізувати ці інтереси [1].

Як зазначає доктор юридичних наук, професор А.Й. Француз, для формування зрілого розвинутого громадського суспільства потрібна свідомо, цілеспрямована, реальна державна підтримка. Громадянське суспільство покликане стати локальним фактором недопущення криміналізації та олігархізації суспільства та влади, запобігання знищенню реальної демократії та свободи. Неприйняття інститутів громадянського суспільства, які повинні функціонувати в напрямі контролю, призводить до створення благодатних умов системної корупції, процвітання «кланової олігархії» [8, с. 18].

Відповідно, ми вважаємо, що очищення від корупції є ключовою передумовою для забезпечення економічного процвітання України. На нашу думку, для вирішення цих проблем було зроблено недостатньо. Серед двох основних причин корупції

українці виокремлюють використання політиками і державними службовцями посад для особистого збагачення та відсутність політичної волі для досягнення необхідних змін. Українці відкрито визнають, що вони брали участь у корупційних діях, бо це полегшувало життя. Але також вони впевнені, що одним зі способів викоринити корупцію – це почати із себе, з громадян, котрі робитимуть вибір не вплутуватися у корупційні дії, такі як оплата у вигляді хабара медичних чи освітніх послуг.

Висновки

На підставі аналізу ролі громадянського суспільства у виявленні, запобіганні та протидії корупції робимо висновок, що суспільство готове покінчити з корупцією на побутовому рівні та у повсякденному житті, але також прагне прозорості та підзвітності на державному рівні. Його розчарування відсутністю змін відчутне у прагненні покарати чиновників, які порушують антикорупційне законодавство, або усунути з посад їх усіх разом. Необхідним є, аби високопосадовці та політичні лідери – Президент, Верховна Рада, Прем'єр-Міністр та Уряд – очолили реалізацію антикорупційних реформ.

Якщо українці стануть до боротьби з корупцією у своєму повсякденному житті – це стане доказом того, що викоринення проблеми корупції починається на найнижчому рівні.

Таким чином, підбиваючи підсумки, варто зазначити, що самого лише акцентування на запобіганні та боротьбі з корупцією в державі недостатньо, оскільки корупція зачіпає всі верстви суспільства. Боротьба з корупцією є багатогранним і складним процесом, що вимагає синергії між усіма секторами. Це особливо важливо, щоб усі громадяни визнавали і виконували свої обов'язки по відношенню до інших громадян. Корупція підриває права громадян, і вони не можуть дозволити собі більше чекати, щоб повернути їх.

Література

1. Боренько Я. Громадянське суспільство і політична влада олігархії [Електронний ресурс] / Я. Боренько. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/borenko.htm>.

2. Камлик М.І. Корупція в Україні / М.І. Камлик, Є.В. Невмержицький. – К. : Знання, КОО, 1998. – 179 с.
3. Костенко О.М. Корупція в Україні у світлі політичної кримінології / О.М. Костенко // Політичний менеджмент. – 2009. – № 1. – С. 49-54.
4. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії : [монографія] / М.І. Мельник – К. : Атіка, 2001. – 304 с.
5. Основы противодействия коррупции : учеб. пособие / [под ред. И.И. Рогова, К.А. Мами, С.Ф. Бычковой]. – Алматы : ОФ Транспаренси Казахстан, ОФППИ «Интерлигал» в Казахстане, 2004. – 328 с.
6. Про запобігання корупції : Закон України від від 14 жовтня 2014 р. № 1700 // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.
7. Про ратифікацію Цивільної конвенції про боротьбу з корупцією : Закон України від 16 березня 2005 р. № 2476-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 16. – Ст. 266.
8. Француз А.Й. Громадянське суспільство як ефективний механізм запобігання та протидії корупції / А.Й. Француз, А.А. Француз // Правничий вісник Університету «КРОК». – 2013. – Вип. 15. – С. 11-18. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvuk_2013_15_4